

Ковальова Лілія Миколаївна
здобувачка магістерського рівня вищої освіти зі
спеціальності 016.01 «Спеціальна освіта (Логопедія)»
Малишевська Ірина Анатоліївна
доктор педагогічних наук, професор
кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Порушення мовлення у молодших школярів різної етіології спричиняють недостатню сформованість лексичної сторони мовлення, розвитку їх пасивного та активного словникового запасу. При недостатньому рівні розвитку лексичних умінь і навичок у таких дітей спостерігається неповне або спотворене розуміння прямих, узагальнюючих, абстрактних та переносних значень слів, явищ багатозначності (полісемії), викривлене розуміння та вживання антонімів, синонімів, паронімів, загальмованість словотвірного процесу у мовленні, невміння використовувати художні засоби для збагачення мови такі як епітети, метафори та порівняння тощо.

У своїх дослідженнях Є. Соботович, визначаючи критерії оцінки рівня лексичного розвитку дитини зазначає, що до 6-7 річного віку дитина повинна мати сформований *третій рівень лексичного розвитку*, що передбачає сформованість різних рівнів узагальнення значення слова, володіння абстрактно-узагальненим лексичним значенням, розуміння співвіднесеності слів з цілим класом однорідних предметів, категоріальне використання слова, розуміти явища синонімії, антонімії, полісемії, переносного значення слова. Оволодіння лексичним значенням слова і засвоєння на цій основі лексичної системності відбувається в активному мовленні в результаті практичного виділення семантичних ознак слова спільних для усіх ситуацій, де воно використовується.

До 6-7 віку засвоєння лексичних значень слів відбувається спираючись на розгорнуте мовлення, сформовану систему лексичних зв'язків на основі

узагальнень різних значень слова та практичної їх класифікації за семантичними ознаками різного ступеню узагальненості [3].

Дослідження М. Шеремет доводять, що у шести-семирічному віці в нормі у дитини активно формується пізнавальна, волюва та емоційна сфера; виникають узагальнення власних переживань, емоційне передбачення результатів чужих і власних вчинків, формується волюва саморегуляція, зароджується оцінка і самооцінка, усвідомлюються поняття «інші люди» і «я сама». В цьому віці у дітей формується передумова для успішного переходу на наступний щабель освіти, усі розвинуті до цього віку уміння і навички слугуватимуть успішному засвоєнню шкільного матеріалу [4].

В результаті цього такі діти мають збіднене мовлення, яке проявляється в обмеженості словникового запасу, в їхньому активному мовленні переважають прості конструкції формування речень. Загалом спостерігається низька мовленнєва активність, як наслідок виникають труднощі у засвоєнні навчальних програм, спілкуванні і комунікації в колективі та проблеми психолого-поведінкового характеру. Як зазначають І. Ніколаєску та В. Бондар у своїх дослідженнях, для дітей, які мають тяжкі порушення мовлення при збереженому інтелекті та органах чуття, притаманне обмеження засобів мовленнєвого спілкування, які призводять до соціальної ізоляції, негативно впливають на формування їх когнітивних функцій, провокують емоційні розлади, знижують самооцінку та ускладнюють процес адаптації до навколишнього світу [1]. Отже, психоемоційний стан дитини має прямо-пропорційний вплив на спілкування, навчання, розвиток, зокрема і лексичної сторони мовлення.

У своїх дослідженнях Ю. Рібцун підкреслює важливість розвитку емоційної сфери і зазначає, що емоції є одним із важливих компонентів немовленнєвої діяльності у складі вищих психічних функцій, як активна форма переживань, провідний механізм внутрішньої регуляції психічної діяльності дитини та її поведінки, стану усіх систем організму. У дітей молодшого шкільного віку з розладами мовлення емоції мають переважно порівняльно-

когнітивний характер, тому вони недостатньо сприймають, упізнають, розуміють емоції і відтворюють їх зі значними труднощами, страждає якість експресивного та імпресивного мовлення в результаті наявних фонетико-фонематичних та лексико-граматичних особливостей сприймання. Через низьку якість і кількість сприймання інформації, знання та уявлення про оточуючий світ збіднені, неточні, спостерігається недостатній обсяг емоційного активного та пасивного лексичного словника. Таким дітям важко розуміти емоції героїв художніх творів, бо найбільш доступною для них залишається лише полярність емоцій (радість – горе, любов – ненависть, симпатія – антипатія [2]).

В залежності від виду таких порушень і ступеню їх тяжкості застосовують різні методики розвитку лексичної сторони мовлення, які включають в себе методи психотерапії та психологічної корекції з емоційною складовою, це різні види творчості, які сприяють покращенню психологічного стану, зниженню стресу, підвищують зацікавленість до самопізнання та пізнання об'єктивної дійсності через комунікацію та спостереження.

В подальших своїх дослідженнях плануємо розглянути дану проблему з точки зору розвитку лексичної сторони мовлення у молодших школярів з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчання.

Список використаних джерел

1. Ніколаєску І., Бондар В., Мариняка Р. Особливості формування мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 10(28). С. 1060–1069. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-10\(28\)-1060-1070](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-10(28)-1060-1070) (дата звернення: 22.02.2026).

2. Рібцун Ю. Розвиток емоційної сфери дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами шляхи розбудови*. 2021. Т. 1, № 16. С. 205–222. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/>. (дата звернення: 23.02.2026).

3. Соботович Є. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Теорія і практика сучасної логопедії*. 2004. Т. 1, № 1. С. 7–35. URL: <https://www.scribd.com/document/927978330/СОБОТОВИЧ-ТЕОРІЯ-І-ПРАКТИКА-СУЧАСНОЇ-ЛОГОПЕДІЇ> (дата звернення: 23.02.2026).

4. Шеремет М. Логопедія : підручник. 3-тє вид. Київ : Вид. Дім "Слово", 2014. 672 с